

Sehl b. Hârûn'un kaynaklarda adı geçen diğer eserleri de şunlardır: *Kitâbü Şa'le ve 'afra'* (afra), *Kitâbü'l-Vâmîk ve'l-'Az-râ'*, *Kitâbü'l-Hüzeliyye ve'l-mahzûmî*, *Kitâbü Şecereti'l-'akl*, *Kitâbü'l-Vâş ve'l-'ane*, *Kitâbü Nedûd (Bedûd)* ve *vedûd ve ledûd (rudûd)*, *Kitâbü'd-Dar-beyn (Darateyn)*, *Kitâbü'l-Ğazâleyn*, *Kitâbü Esbâsyûs fi'tti'hâdi(ittihâzi)'l-ihvân*, *Kitâbü Edebi Esel b. Esel (Eşk b. Eşk)*, *Kitâbü Tedbîri'l-mülk ve's-siyâse*, *Kitâb ilâ 'İsâ b. Ebân fi'l-kazâ'*, *Kitâbü'l-Feres (Dars)*, *Kitâbü Divânî'r-resâ'il*, *Sî-retü'l-Me'mûn* (bk. İbnü'n-Nedîm, s. 134; Yâkût, XI, 267; Safedî, XVI, 20).

BİBLİYOGRAFYA :

Câhiz, *el-Beyân ve't-tebyîn*, I, 52, 89; a.mlf., *el-Buhalâ'* (nşr. Tâhâ el-Hâcîrî), Kahire 1981, s. 9-16; Müberrred, *el-Kâmil* (nşr. M. Ahmed ed-Dâ-lî), Beyrut 1993, III, 1070; İbnü'n-Nedîm, *el-Fih-rist* (Teceddüd), s. 133-134; Ebû İshak el-Husrî, *Zehrû'l-âdâb* (nşr. Ali Muhammed el-Bicâvî), Ka-hire 1389/1969, I, 576-578; Yâkût, *Mu'cemü'l-üdebâ'*, XI, 266; Kütübî, *Fevâtü'l-Vefeyât*, II, 84-85; Safedî, *el-Vâfi*, XVI, 18; Ömer Ferruh, *Târîhu'l-edeb*, II, 212-215; Sezgin, *GAS* (Ar.), I, 60; Brockelmann, *GAL* (Ar.), II, 36; Şevkî Dayf, *Târîhu'l-edeb*, III, 526-540; Ali Şelak, *Merâhilü tetavvû-ri'n-neşri'l-'Arabî*, Beyrut 1992, II, 191-209; M. Kürd Ali, *Ümerâ'ü'l-beyân*, Kahire 1424/2003, I, 159-190; a.mlf., "Sehl b. Hârûn", *MMİAdm.*, VII (1927), s. 5-27; J. H. Kramers, "Sehl b. Hârûn", *IA*, X, 321-322; Mohsen Zakeri, "Sahl b. Hârûn b. Râhawayh", *EJ'* (İng.), VIII, 838-840; Ramazan Şeşen, "Câhiz", *DİA*, VII, 23.

MEHMET AZİMLİ

SEHL b. HUNEYF

(سهل بن حنيف)

Ebû Sa'd Sehl
b. Huneif b. Vâhib el-Ensârî el-Evsî
(ö. 38/658-59)

Sahâbî.

Ebû Sâbit, Ebû Saîd, Ebû Ümâme, Ebû Abdullah ve daha başka künyelerle de anılır. Annesi Râfi' b. Umeys'in kızı Hind'dir. Sehl Medineli ilk müslümanlar arasında yer alır. Es'ad b. Zü'râre'nin kızı Habîbe ile evliliğinden oğlu Ebû Ümâme Es'ad dün-yaya gelmiş, diğer eşlerinden de çocukla-rı olmuştur.

Sehl'in, hicretin ilk yıllarında gece gizlice kavminin putlarını kırdığı ve yakması için Kubâ'ya götürüp dul bir kadına verdiği ri-vayet edilmektedir. Hz. Peygamber bazı emirlerini tebliğ etmek üzere Sehl'i Mek-ke'ye elçi olarak göndermişti (*Müsned*, III, 487). Resûlullah'ın Hz. Ali ile Sehl arasın-da kardeşlik bağı kurduğu kaydedilmek-teyse de Resûl-i Ekrem'in Hz. Ali'yi kendin-

den başka biriyle kardeş yapmadığını ile-ri sürerek bunun doğru olmadığını söyle-yenler de vardır. Bedir Gazvesi başta ol-mak üzere bütün savaşlara katılan Sehl, Uhud Gazvesi'nde İslâm ordusu bozguna uğradığında Resûlullah'ın yanından ayrıl-mayarak onu korumaya çalışanlar arasın-da yer aldı. İyi bir ok atıcısı olduğu için Hz. Peygamber, "Sehl'e ok yetiştirin, çünkü o 'Sehl'dir, kolay ve isabetli ok atar" diyerek (İbn Sa'd, III, 471; İbn Abdülber, II, 92) onu takdir etti. Resûlullah, Benî Nadîr Gaz-vesi'nde elde edilen ve yalnız muhacirlere ayrılan ganimetlerden çok fakir olmaları dolayısıyla ensardan Ebû Dücâne ile Sehl'e de pay verdi. Sehl, Hudeybiye Antlaşma-sı sırasında içlerinde kendisinin de bulun-duğu bazı sahâbilerin bu antlaşmaya gö-nülleri yatmamasına, üstelik antlaşma ya-pılacak kimselerin müşrik olmasına rağ-men Hz. Peygamber'in barış emrine rıza gösterdiklerini söyleyerek müslümanlar arasında çıkacak bir ihtilâfı engellemeye çalıştı (Müslim, "Cihâd", 94-95).

Kays b. Sa'd ile birlikte Kâdisiye'de bu-lundukları bir sırada önlerinden geçirilen bir cenaze için ayağa kalkmışlar, oradaki-lerin bunun bir yahudi olduğunu söyleme-si üzerine Sehl, Resûlullah'ın da bir yahu-dinin cenazesi için ayağa kalktığını ve bu-nu yadırgayanlara, "O da bir insan değil mi?" cevabını verdiğini hatırlatarak (Bu-hârî, "Cenâ'iz", 50; Müslim, "Cenâ'iz", 81; Nesâî, "Cenâ'iz", 46) hem sünnete bağlı-lığını göstermiş hem de insana verdiği de-ğeri ortaya koymuştur. Hz. Ali, Şam sefe-rine çıkarken Sehl ile istişare etti; Basra'ya giderken yerine onu bırakarak Medi-ne'ye vali tayin etti. Sehl'in Cemal Vak'a-sı'ndan sonra Basra'ya vali olarak gönde-rildiği zikredilmekteyse de bu tayinin kar-deşi Osman'la ilgili olduğu belirtilmekte-dir. Ayrıca Sıffin Savaşı'nın ardından Fars'a vali tayin edildi, ancak Farslılar'ın kabul et-memesi üzerine bu görevi gerçekleşme-di. Sehl, Hz. Ali'ye ilk biat edenlerden biri olup Sıffin Savaşı'na katıldı, fakat savaş-mak için çok istekli görünenlere nasihat-te bulunarak bu kararlarının doğru olup olmadığını yeniden gözden geçirmelerini söyledi.

Sehl, Hz. Ali ile çıktığı Şam seferinden döndükten sonra 38 (658-59) yılında Kü-fe'de vefat etti. Kendisini kırmızı bir Ye-men kumaşıyla kefenleyen Hz. Ali cenaze namazını beş veya altı yahut daha fazla tekbirle kıldırdı, sebebini soranlara da Be-dir ashabından olan birinin bu ayrıcalığı hak ettiğini söyledi. Onun cenaze nama-zının iki veya beş defa kılındığı, her defa-

sında dörtten fazla tekbir alındığı da nak-ledilmektedir. Hz. Ali'nin "şurtatü'l-hamîs" denilen güvenlik güçlerine mensup olduğu ifade edilen Sehl, Hz. Peygamber'den baş-ka Zeyd b. Sâbit'ten hadis rivayet etmiş, kendisinden iki oğlu Ebû Ümâme Es'ad ve Abdullah ile Abdurrahman b. Ebû Leylâ gibi pek çok kimse hadis öğrenmiştir. Ri-vayetleri *Kütüb-i Sitt'e*'de ve diğer hadis kaynaklarında yer almaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned, III, 487; İbn Hişâm, *es-Sîre*², II, 494; III, 100, 192; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, II, 58; III, 23, 31, 471-473; V, 83, 250, 252; VI, 15, 109; VIII, 439; Ebû Cafer et-Tûsî, *er-Ricâl* (nşr. M. Sâdık Âl-i Bahrülulûm), Necef 1381/1961, s. 20, 43; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, II, 92; İbnü'l-Esîr, *İcâdu'l-ğâ-be*, II, 364-365; İbn Hacer, *Tehzîbü'l-Tehzîb*, IV, 251; a.mlf., *el-İşâbe*, II, 87; Ali Han eş-Şîrâzî, *ed-Derecâtü'r-ref'a fi'tabakâti's-Şî'a* (nşr. M. Sâdık Bahrülulûm), Beyrut 1403/1983, s. 388-391; Bah-rülulûm-i Tabâtabâî, *Ricâlü's-seyyid Bahri'l-'ulûm: el-Fevâ'idü'r-ricâliyye* (nşr. M. Sâdık Bah-rülulûm - Hüseyin Bahrülulûm), Tahran 1363 hş., III, 31-36; Abdullah b. Muhammed Hasan el-Mâ-mekânî, *Tenkihu'l-makâl fi'ilmir-ricâl*, Necef 1350, I, 195-200; II, 74; *A'yânü's-Şî'a*, VII, 320-322; Wensinck, *el-Mu'cem*, VIII, 114; Hüseyin Ser-med Muhammedî, "Sehl b. Huneif", *DMT*, IX, 443-444.

TEVHİD BAKAN

SEHL-i MÜMTENİ

(سهل ممتنع)

Kolay görünmekle birlikte
benzerinin söylenmesi çok zor olan
söz, mısra, beyit anlamında
belâgat terimi.

Sözlükte "kolay" anlamına gelen sehl ile "gerçekleşmesi mümkün olmayan" mânasındaki mümteni' kelimelerinden meydana gelen terkinin sözlük anlamı "elde edilmesi hemen hemen imkânsız kolaylık" demektir. Bir edebî terim olarak kolayca söy-lenmiş gibi görünen, ancak benzerinin söy-lenmesi çok güç olan özlü söz ve ifadeyi belirtir. Sehl-i mümtenin en belirgin özeli-liği doğallık, kısa anlatım ve anlaşılır ol-maktır. Benzerinin yapılmasındaki zorluk da doğallığı ve vecizliğiyle ilgilidir. Sehl-i mümteni'yi "kısa, sade, tabii bir ifadeyle yoğun ve özlü anlatım" şeklinde de tanımlamak mümkündür. Ziyâ Paşa, *Harâbât*'ta Süleyman Çelebi'nin *Mevlid*'ini sehl-i mümteni örneği diye gösterip onu över-ken şöyle der: "Sûrette egerçi sâde düz-dür / Aşk u sühan anda müctemi'dir." Sa-haflar Şeyhizâde Esad Efendi'ye göre ise bu özellikteki ifadelerde Arapça ve Farsça kelimelerin yerine Türkçe kelimeler kulla-nılarak dilin sade olmasına çalışılmalı, ko-

lay ve özlü bir anlatımla halkın anlayabileceği ibâre ve ifadeler ortaya konmalıdır; bu tür eserlere sehl-i mümteni denilebilir (Köprülü, s. 282). Burada sehl-i mümteninin çoğunluk tarafından anlaşılabilme özelliği öne çıkarılmakta ve bir bakıma dildeki sadeleşme ve edebiyattaki mahallileşme akımının uzantısı olarak gösterilmektedir. Sürûrî de *Bahrü'l-maârif* adlı eserinde Türkî-i basîf akımının temsilcilerinden Tatavlı Mahremî'den sehl-i mümteni örneği olarak, "Gördüm segirdir ol ala gözlü geyik gibi / Düşüm saç tuzağına bön üveyik gibi" beytini verir ki burada da anlaşılır olma esas alınmaktadır.

Kaynaklarda şiirlerinden sehl-i mümteni örnekleri verilen Yunus'un Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin *Meşnevî*'sini gördükten sonra onu uzun bularak söylediği, "Ete kemiğe büründüm / Yunus diye göründüm" sözü bunlardan en çok bilinenidir. Ayrıca onun, "Söz ola kese savaşı söz ola kestire başı / Söz ola ağulu aşı bal ile yağ ede bir söz"; "Bu dünyada bir nesneye yonar içim göynür özüm / Yiğit iken ölenlere gök ekini biçmiş gibi" beyitleri de tanınmış sehl-i mümteni örneklerindendir. Muallim Nâci, *İstılâhât-ı Edebiyye*'de Nâbî'nin bazı beyitlerini anlaşılmalardaki güçlüğü rağmen sehl-i mümteni niteliğinde kabul eder: "Şöhreti mâl iledir ma'bed-i İslâm'ın da / Câmi-i köhne-i bî-vakfa cemâat gelmez"; "Evliyâ-yı niâmın âdet-i dirînesidir / Kendi evzânı etbâina isnâd etmek." Burada sehl-i mümteninin aslı özelliği olarak beyitteki vecizlik öne çıkmaktadır. Hüseyin Kâzım Kadri de *Türk Lugatı*'nda sehl-i mümteni için Nâbî'den şu örneği vermektedir: "Yok bî-garaz muâmele ehl-i zamânede / Kimse ibâdet etmez idi cennet olmasa." Bu örnekler göre sehl-i mümteni için ön planda düşünülmesi gereken özellik dilin sadeliği olmayıp söyleyişin veciz ve anlamın düşündürücü, ders verici olmasıdır. Bu durumda bazan dilin kullanımı, bazan da anlamın düşündürücü olması sehl-i mümtenide öne çıkmaktadır. Anlamın önem kazanması halinde dilin sade olmasından çok kelime seçimi ve kelimelerin yerli yerinde kullanımıyla veciz söyleyiş ve etkileyicilik amaçlanmaktadır. Bu bağlamda Muallim Nâci sehl-i mümteni için külfetsiz olma şartından söz etmektedir. Burada külfetsizlikten maksat belâgatta haşiv diye anılan gereksiz kelime kullanımından kaçınmak ve dikkatle seçilmiş kelimeleri uygun biçimde düzenlemektir.

Sehl-i mümteni şiirde ustalık gerektiren önemli bir husus kabul edilir. Kısa ve öz-

lû anlatım şiirin esas unsurlarından sayıldığı için sehl-i mümteni daha ziyade şiirle bağlantılı düşünülmüş ve kaynaklarda daha çok manzum örnekler verilmiştir: "Hangi büttür bilmezem imânımı gâret kılan / Sende imân yok ki sen aldın diyem imânımı" (Fuzûlî); "Ders-i aşkın müşkilin Yahyâ nice halleylesin / Söyleyenler kendisin bilmez bilenler söylemez" (Şeyhülislâm Yahyâ). Ancak sade, doğal, veciz, güzel, etkileyici ve benzersiz olanı ortaya koyma arayışı şeklinde de anlaşılması gereken sehl-i mümteni nesir için de söz konusudur. Muallim Nâci'ye göre Sa'dî-i Şîrâzî'nin eserlerinde ve özellikle *Gülüstan*'ı içinde sehl-i mümteni örnekleri çoktur. Arap edebiyatında ise Bahâ Zühre'ın şiirlerinde, Ebû'l-Hasan el-Cürcânî'nin nesrinde sehl-i mümteni örnekleri bulunmaktadır. Fars edebiyatında Sa'dî'den başka Hâfiz-ı Şîrâzî'nin gazellerinde, Ferruhî-i Sîstânî'nin kasidelerinde, *Târîh-i Beyhakî*'de, Nizâmülmülk'ün *Siyâsetnâme*'sinde ve *Kâbûsnâme*'de sehl-i mümteni örnekleri olduğu kabul edilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Türk Lugatı, III, 160; Tâhîrülmevlevî, *Edebiyat Lügatı*, İstanbul 1973, s. 133; Ziyâ Paşa, *Harâbât*, İstanbul 1291, I, mukaddime; Muallim Nâci, *Edebiyat Terimleri: İstılâhât-ı Edebiyye* (haz. M. A. Yekta Saraç), İstanbul 2004, s. 122-123; Köprülü, *Edebiyat Araştırmaları I*, s. 282, 298; Seyit Kemal Karaaloğlu, *Edebiyat Terimleri Kılavuzu*, İstanbul 1975, s. 330; Atilla Özkırımlı, *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi*, İstanbul 1982, IV, 1021; L. Sami Akalın, *Edebiyat Terimleri Sözlüğü*, İstanbul 1984, s. 237; Celâleddin Hümaî, *Fünûn-ı Belâgat ve Şinâ'ât-ı Edebî*, Tahrân 1363 hş., s. 407; Mine Mengi, *Divan Şiiri Yazıları*, Ankara 2000, s. 62 vd.; Derûdiyân, "Sehl u Mümteni", *Ferheng-nâme-i Edeb-i Fârsî* (nşr. Hasan Enûşe), Tahrân 1381 hş., II, 843.

MİNE MENGİ

SEHL et-TÜSTERİ

(سهل التستري)

Ebû Muhammed Sehl b. Abdillâh b. Yunus b. İsâ b. Abdillâh b. Refî' et-Tüsterî (ö. 283/896)

Sûfi ve müfessir.

203 (818) yılında İran'ın güneybatısında ki Hûzistan eyaletinin Tüster (Şüster) şehrinde dünyaya geldi. Bazı kaynaklarda doğum tarihi olarak 200 (815) ve 201 yılları da zikredilir (İbnü'l-Esîr, VIII, 582; İbn Halikân, II, 150). Bir oğlu olduğu kaydı dışında (Hücvirî, s. 474) ailesiyle ilgili herhangi bir bilgi yoktur. Hayatına dair bilgiler çoğunlukla menkıbe niteliğindedir. Dayısı Muhammed b. Sevvâr'ın telkin ve teşvikiyle

çocukluk çağında tasavvufa yöneldi. On üç yaşında iken muhtemelen "sücûd-i kalb" konusunda bilgi almak için Basra'ya gitti. Burada görüştüğü âlimlerden tatminkâr bir cevap alamayınca 216 (831) yılı civarında Abadan'a geçti. Abadan'da Ebû Habîb Hamza b. Abdullah el-Abadânî'den aldığı bilgiler onu rahatlatmış; bir süre hizmetinde bulunup ilim ve feyzinden istifade etti. Ardından memleketi Tüster'e döndü. Muhtemelen 219'da (834) yılında hacca gitti ve bu sırada Zünnûn el-Mısrî ile tanışma fırsatı buldu.

Yaşadığı dönemde Hûzistan bölgesinde Abbâsîler ile Saffârîler ve Zencîler arasındaki iktidar mücadelelerine tanık olan Sehl et-Tüsterî 263 (877) yılında Basra'ya yerleşmek zorunda kaldı. Memleketinden ayrılışı bazı kaynaklarda siyasî şartlardan çok dinî-mezhebî sebeplere dayandırılmıştır. Bir rivayete göre melekler, cinler ve şeytanlarla konuştuğunu iddia etmesi üzerine halkın tepkisini çekmiş ve bu yüzden Basra'ya gitmiştir (Ebû'l-Ferec İbnü'l-Cevzî, s. 192). Diğer bir rivayete göre ise, "Kulun her nefeste tövbe etmesi farzdır" demiş, bu söz onun mânevî ilimlerdeki şöretini kışkırtan fıkıh âlimlerinin tepkisini çekmiş ve aleyhinde yürütülen faaliyetle memleketinden ayrılmak zorunda kalmıştır (Münâvî, I, 634). Sehl et-Tüsterî Muharrem 283'te (Mart 896) Basra'da vefat etti. Bazı kaynaklarda 233 (847), 273 (886) veya 293 (906) yılında öldüğü zikredilirse de bunların doğru olma ihtimali zayıftır (Böwering, *The Mystical Vision*, s. 73-74). İbn Battûta, 726 (1326) ve 748 (1347-48) yıllarına rastlayan iki seyahati sırasında Basra'da onun kabrini gördüğünü kaydeder. Dayısı Muhammed b. Sevvâr, Ebû Habîb Hamza b. Abdullah el-Abadânî ve Zünnûn el-Mısrî hocaları arasında zikredilir. Ayrıca dayısı vasıtasıyla Süfyân es-Sevrî, Ebû Amr b. Alâ, Mâlik b. Dînâr, Süfyân b. Uyeyne, Eyyûb es-Sahtiyânî ve Ma'rûf-i Kerhî de hocaları arasında gösterilir.

Sehl et-Tüsterî kelâm ve tefsir gibi ilimlerde söz sahibi olmakla birlikte daha çok sûfi kimliğiyle şöret bulmuştur. Menkıbelerinden anlaşıldığına göre uzun yıllar çetin bir riyazet ve zühd hayatı yaşamış, "sûfilerin şeyhi" unvanıyla anılmasının yanında (Yâfî, II, 149) verâ ve takvâ sahibi bir şahsiyet olarak nitelendirilmiş, çevresindeki insanlara şefkat ve merhametle yaklaşmayı ilke edindiği, konuşmaktan çok düşünmeyi sevdiği belirtilmiştir. Kaynaklarda birçok kerametinden söz edilmekle birlikte kendisi kötü huyların iyiye dönüştürülmesini en büyük keramet olarak gö-